

УДК 669.1.009.12

Я.В. ХОМЕНКО, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри
Донецького національного технічного університету

О.С. РЕЗНІКОВА, аспірант
Донецького національного технічного університету

ФАКТОРИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ МЕТАЛУРГІЙНОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Розглянуто актуальні питання визначення факторів конкурентоспроможності металургійних підприємств, обумовлених впливом глобальних процесів інтеграції світових ринків, тенденції розвитку яких вказують на необхідність розробки і впровадження більш досконалого аналітичного апарату, що дозволить приймати ефективні та оптимальні управлінські рішення.

Ключові слова: конкурентоспроможність підприємства, фактор конкурентоспроможності, глобалізація, класифікація, класифікаційна ознака.

Постановка проблеми. Сучасні глобалізаційні тенденції економічного розвитку характеризуються зростаючою конкурентною активністю підприємств, збільшенням конкурентного напруження на світових ринках, формуванням специфічних форм конкурентної боротьби. З огляду на те, що підприємства металургійної галузі є матеріальною основою економіки України, важливим завданням сьогодні стає забезпечення їх конкурентоспроможності на глобальних ринках. Вирішення цієї проблеми передбачає насамперед дослідження факторів конкурентоспроможності, методів їх формування та використання в управлінні металургійними підприємствами в контексті зміцнення їхніх глобальних конкурентних позицій вже сьогодні і в перспективі. У зв'язку з цим дослідження, які присвячено проблемам вивчення факторів конкурентоспроможності підприємств металургійної галузі в умовах глобалізації, є досить актуальними і значущими як з позицій теорії, так і практики господарської діяльності.

Метою статті є систематизація факторів конкурентоспроможності металургійних підприємств за умов впливу процесів глобалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Факторами конкурентоспроможності є ті чи інші причини (суттєві обставини), що частково впливають на рівень та характер конкурентоспроможності підприємства, або ж повністю визначають його [1, с. 331]. І якщо раніше конкурентоспроможність значною мірою залежала від наявності у підприємства трьох основних факторів виробництва – природних ресурсів, трудових ресурсів та капіталу – то розвиток виробництва, технічний прогрес і сучасні процеси глобалізації зумовлюють появу нових факторів конкурентоспроможності і, як наслідок, нагальну потребу в їх вивченні та систематизації.

Дослідженню факторів конкурентоспроможності присвятили свої праці американські вчені М. Портер [2], І. Ансофф [3], російські дослідники О.І. Мазілкина та Г.Г. Панічкина [4], Г.Л. Азоєв [5; 6], Р.А. Фатхутдінов [7; 8]; серед вітчизняних дослідників проблеми можна відзначити С.М. Клименко, О.С. Дуброву, Д.О. Барабась, Т.В. Омеляненко, А.В. Вакуленко [1], І.З. Должанського, Т.О. Загорну [9].

Треба зазначити, що фактори конкурентоспроможності підприємства діють не ізольовано, кожен сам по собі, а сис-

темно, що посилює наслідки впливу кожного окремого фактора. М. Портер підкреслює, що конкурентна перевага зростає з усієї системи видів діяльності; вдалий добір видів діяльності забезпечує низький рівень витрат і посилює диференціацію. Крім того, конкурентна цінність певного виду діяльності чи пов'язаних з ним навичок, компетенцій та ресурсів є невід'ємною від усієї системи чи стратегії [2, с. 93].

Зокрема в праці І.З. Должанського та Т.О. Загорної розрізняються зовнішні та внутрішні фактори конкурентоспроможності (рис. 1).

Необхідно підкреслити, що ця класифікація має узагальнюючий характер і не дозволяє виокремити фактори конкурентоспроможності, що є специфічними для підприємств металургійної галузі.

Схожу, але більш розширену класифікацію пропонують російські автори О.І. Мазілкина та Г.Г. Панічкина, як це наведено на рис. 2.

Як зазначалося вище, ця класифікація є більш розширеною, тому доцільно врахувати принципи системності, комплексності та ієрархічності у подальшому дослідженні.

У системі японського менеджменту дотримуються думки, що конкурентоспроможність компанії може бути вира-

жена як п'ятирівнева ієрархія факторів [10, с. 229–231].

Згідно з японською моделлю конкурентоспроможності, на першому рівні ієрархії формується частка компанії на ринку, яка визначається так залежністю [10, с. 229–231]:

$$\alpha = f(\alpha_0, Q, P, S, Z),$$

де α – частка компанії на ринку у поточному періоді;

α_0 – частка компанії на ринку у попередньому періоді;

Q – порівняльна якість товарів;

P – відносна ціна товарів;

S – фактор, що враховує просування продукції на ринок;

Z – фактор, що враховує потужність збутової мережі компанії.

Якість продукції в цій функції відображає дизайн, технічні якісні параметри, диференціацію продукції і сегментацію ринку. На другому рівні цієї ієрархії конкурентоспроможність має бути підкріплена трьома найважливішими факторами – здатністю до розвитку, виробничими і збутовими потужностями. На третьому рівні ієрархії – стратегія «продукт – ринок», на четвертому – здатність вищого керівництва компанії приймати такі рішення, які реалізують на практиці три перші фактори конкурентоспроможнос-

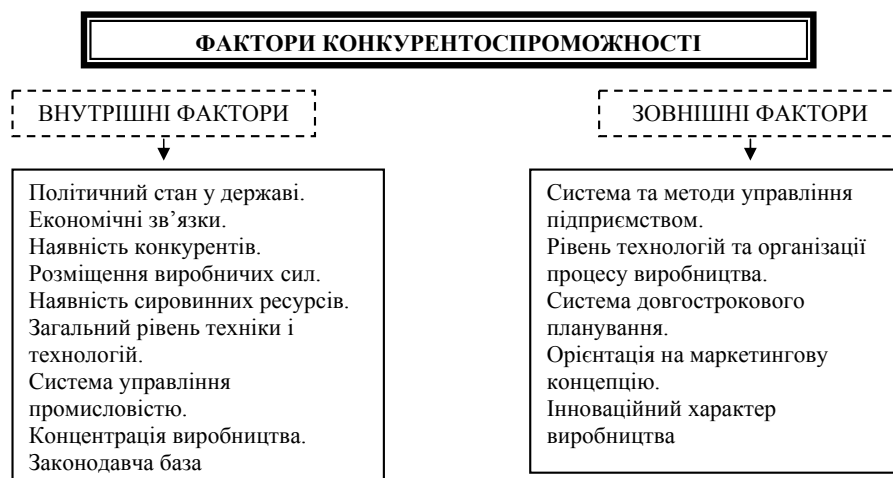

Рис. 1. Класифікація факторів конкурентоспроможності, за Должанським та Загорною [9, с. 32]

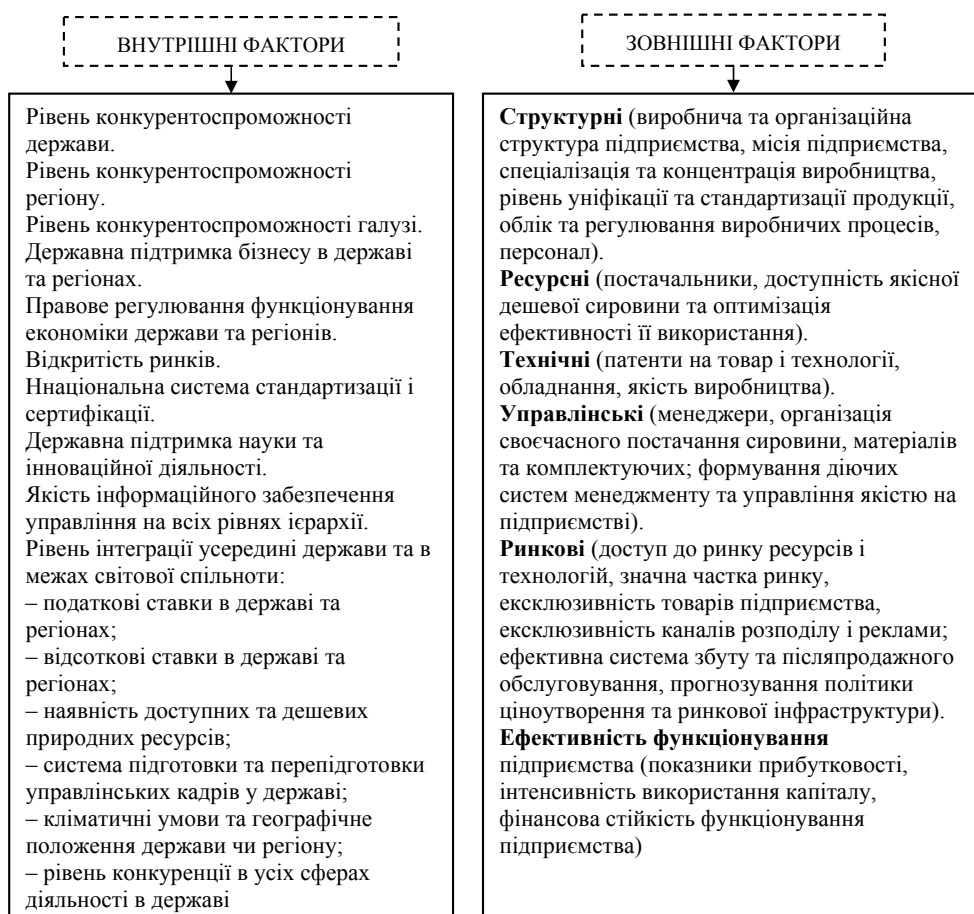

Рис. 2. Класифікація факторів конкурентоспроможності, за Мазилкіною та Панічкіною [4, с. 52–54]

ті компанії. На п'ятому рівні – підсумки функціонування компаній у попередньому періоді, де особливо важливий прибуток компанії як джерело ресурсів боротьби за ринок.

Найбільш повною ми вважаємо класифікацію факторів конкурентоспроможності підприємства, запропоновану українськими дослідниками С.М. Клименко, О.С. Дубровою, Д.О. Барабась, Т.В. Омеляненко, А.В. Вакуленко.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на різноманіття підходів до систематизації факторів конкурентоспроможності підприємства, можна з певністю констатувати відсутність єдиної методологічної платформи вивчення цих факто-

рів з урахуванням галузевої специфіки та впливу сучасних глобалізаційних процесів. Це, у свою чергу, ускладнює адаптацію методів і підходів до визначення, систематизації та оцінки факторів конкурентоспроможності галузевих, зокрема металургійних, підприємств з метою забезпечення їхніх стійких конкурентних позицій на глобальних ринках.

Виклад основного матеріалу. У процесі розробки та впровадження стратегії конкурентоспроможності підприємство може активно впливати на внутрішні фактори; разом з цим вплив на зовнішні фактори є максимально обмеженим. Таким чином, для цілей нашого дослідження базовою ми вважаємо класифікацію факторів конкурентоспроможності за місцем виникнення.

Поява та інтенсивність прояву внутрішніх факторів безпосередньо залежить від діяльності підприємства, стану його ресурсної бази, характеру організації системи стратегічного управління, системи загального менеджменту тощо. Тобто ці фактори характеризують умови внутрішнього середовища підприємства і, з точки зору його конкурентоспроможності, характеризують можливість та ефективність адаптації підприємства до умов зовнішнього середовища. Саме ця група факторів є найбільш значущою для забезпечення стійких конкурентних позицій підприємства, оскільки, як підкреслювалося вище, вони є об'єктом активного впливу з боку самого підприємства. Треба зазначити, що ці фактори мають виражений галузевий характер та є спільними орієнтирами для всіх підприємств певної галузі.

Виникнення та інтенсивність прояву зовнішніх факторів не залежить від діяльності підприємства і обумовлюється станом зовнішнього середовища. Фактори зовнішнього середовища є вкрай неоднорідними за джерелами свого походження, оскільки виступають проявом систем різного рівня і поділяються, у свою чергу, принаймні на три групи:

- галузеві (механізми внутрішньогалузевого регулювання, методи та рівень внутрішньогалузевої конкуренції, стан попиту);

- макроекономічні (загальногосподарська кон'юнктура національної економіки, стан та динаміка платоспроможного попиту, механізми державного регулювання економіки, наявність та рівень розвитку ринкової інфраструктури);

- фактори світової економіки (кон'юнктура світових ринків, міжнародний поділ праці, динаміка валютних курсів, міжнародні угоди у сфері зовнішньої торгівлі).

Як видно з наведених у табл. 1 характеристик та прикладів, усі перелічені групи факторів, за винятком політичних, включають у себе як ендогенні, так і екзогенні фактори. І лише група політичних факторів має однозначно зовнішній характер походження у відношенні до під-

приємства, через що можливість прямого впливу на них з боку підприємства практично відсутня.

Отже, підприємству доцільно зосередитися на внутрішніх факторах конкурентоспроможності, на які воно має безпосередній вплив; але поряд з цим, з метою подальшої розробки ефективних стратегій підвищення конкурентоспроможності, необхідно також правильно ідентифікувати існуючі зовнішні фактори та визначити шляхи вчасного реагування на результати їхнього впливу на поточний рівень конкурентоспроможності підприємства (тобто зайняти попереджальну, вичікувальну або оборонну позицію).

Важливо зазначити, що рівень конкурентоспроможності суб'єктів господарювання може суттєво відрізнятись на внутрішньому та глобальному ринках; методи оцінки конкурентоспроможності мають враховувати ці відмінності.

Конкурентні переваги, сформовані в умовах неінтегрованих ринків, зазнають суттєвих змін у ситуації зростання глобалізаційного впливу, що викликає необхідність перегляду принципів систематизації та методів оцінки факторів конкурентоспроможності підприємств. Глобалізаційний вплив пояснюється кардинальними змінами у рівні попиту, розривами між внутрішніми і світовими цінами, ступенем впливу держави на рівень конкурентоспроможності тощо [11, с. 72].

Глобальна конкуренція є динамічним організмом, що постійно змінюється, ускладнюється за формою та змістом, потребуючи фундаментальної переоцінки основ забезпечення конкурентоспроможності, нової системності та методичності її побудови. За умов глобальної конкуренції конкурентні переваги, яких підприємство досягло, діючи на своєму національному ринку, доповнюються тими перевагами, які з'являються при проведенні міжнародних операцій (наявність заводів у країнах з дешевою робочою силою, здатність задовольняти попит споживачів за рахунок власних міжнародних операцій, репутація фірми, що поширюється за межі однієї країни). Сила позицій під-

Фактори конкурентоспроможності підприємства [1, с. 332]

Класифікаційна ознака	Групи факторів
Місце виникнення	Внутрішні. Зовнішні
Сфера походження	Науково-технічні (стан та динаміка науково-технічного прогресу, рівень техніки і технології, гнучкість виробничих процесів). Організаційно-економічні (стадія циклу розвитку економіки, загальногосподарська та галузева кон'юнктура, методи та механізми регулювання господарської діяльності на рівні держави, регіонів та галузей; структура та ефективність системи управління підприємства, прогнозування, планування, моніторингу та оперативного регулювання, організації процесів виробництва, маркетингової та фінансово-економічної діяльності). Соціальні (стан та динаміка соціальних процесів, що відбуваються на макро- та мікро- рівнях). Екологічні (вимоги екологічного законодавства, витрати, що виникають у зв'язку з утилізацією відходів виробництва, витрати на утримання та експлуатацію природоохоронних споруд). Політичні (загальнополітичний клімат і стан розвитку міжнародних відносин, політика іноземних країн щодо соціально-економічних та політичних перетворень в Україні, військово-політичні конфлікти в окремих регіонах світу)
Характер фактора	Загальні (здійснюють вплив на конкурентоспроможність усіх підприємств без винятку). Специфічні (здійснюють вплив на конкурентоспроможність підприємств певної галузі, регіону або ринку). Індивідуальні (обумовлюють зміни конкурентоспроможності окремого підприємства)
Тривалість впливу	Постійні. Тимчасові
Ступінь взаємообумовленості	Незалежні. Похідні
Ступінь корисності	Стимулюючі. Дестимулюючі
Роль у забезпеченні конкурентоспроможності підприємства	Основні. Другорядні

приємства в умовах глобальної конкуренції прямо пропорційна тому набору конкурентних переваг, які воно має у своїй країні.

Г.М. Скудар підкреслює, що за умов відкритої ринкової економіки та жорсткої конкуренції, що набуває глобального характеру, на перший план у забезпеченні конкурентоспроможності виходять якісно-цінові фактори, найважливішими з яких стають високий технічний рівень, новизна, наукомісткість продукції та низькі витрати на її виробництво [12, с. 40].

М. Портер вважає, що підприємство, яке вважає свій бізнес потенційно гло-

бальним, має зацікавитися питанням, чи в змозі воно впроваджувати ефективну інноваційну політику, та оцінити вплив цієї політики на рівень власної конкурентоспроможності [2, с. 364].

Такої ж позиції дотримуються вітчизняні вчені Т.М. Кулініч та Б.В. Буркінський [13; 14]. На їхню думку, у сучасній економіці одним з визначальних факторів підвищення конкурентоспроможності підприємств стає ефективність інноваційної діяльності, що виявляється у прискорених темпах впровадження в практику виробництва новітніх досягнень науки і техніки. За станом такої діяльності, а також за досягнутим у результаті її здійс-

снення інноваційним рівнем виробництва можна зробити висновок про конкурентоспроможність суб'єктів економіки.

Основою зміцнення економіки України в сучасних ринкових умовах господарювання є конкурентоспроможна промисловість. Підприємства промислового сектора економіки сьогодні зазнають великих труднощів, поступово долаючи кризові ситуації, що несе ринкове оточення. Нестабільність зовнішнього середовища вимагає від підприємств мобільності, гнучкості, високої готовності задовольняти мінливі потреби ринку, своєчасного й адекватного реагування на зміни ринкової ситуації. Здатність швидко пристосовуватися до різноманітних змін зовнішнього середовища стала одним з ключових факторів підвищення конкурентоспроможності промислових підприємств [15]. Ці твердження є справедливими, зо-

крема, і для підприємств металургійного комплексу – флагмана української промисловості.

Отже, проаналізувавши сучасні підходи до класифікації факторів конкурентоспроможності та враховуючи специфіку металургійних підприємств, стан світової економіки і глобалізаційні процеси, ми пропонуємо поряд з уже існуючими запровадити такі критерії класифікації факторів конкурентоспроможності підприємств:

- за ступенем схильності до змін в умовах глобалізації (гнучкі, важко змінні);
- за ступенем впливу на рівень глобальної конкурентоспроможності (помірного впливу, значущого впливу).

На рис. 3 показано вектори збільшення прояву ознаки за класифікаційними критеріями, тобто, фактор «Якість продукції» має найвищий рівень інтенсивнос-

		За ступенем схильності до змін в умовах глобалізації:	
		гнучкі фактори	важко змінні фактори
За ступенем впливу на рівень глобальної конкурентоспроможності:	фактори значущого впливу	<p>Якість продукції</p> <p>Ціна продукції на глобальних ринках</p> <p>Глобальні економічні зв'язки (постачальники, споживачі, трейдери, інші ігроки ринку)</p> <p>Ресурсо- та енергомісткість виробництва</p> <p>Рівень технологій, що використовуються на підприємстві</p> <p>Можливість залучення позикових коштів</p> <p>Система та методи управління підприємством</p> <p>Стан виробничих потужностей</p> <p>Рівень інноваційної активності підприємства</p> <p>Довгострокове планування діяльності підприємства</p>	<p>Доступність сировинних ресурсів</p> <p>Наявність та активність внутрішньо- та міжгалузевих конкурентів (наприклад, виробників пластмас та алюмінієвих сплавів, які в певних випадках є субститутами продукції чорної металургії)</p> <p>Наявність ринкових бар'єрів</p> <p>Законодавча база та державний контроль</p>
	фактори помірного впливу	<p>Гнучкість виробничих процесів</p> <p>Сортамент</p> <p>Стан суміжних галузей та ринків (наприклад, будівництво, машинобудування)</p> <p>Кваліфікація персоналу</p> <p>Відповідність стандартів і рівня сертифікації на підприємстві світовим вимогам</p> <p>Природоохоронні та загальноекологічні заходи на підприємстві</p>	<p>Залежність від природних монополій (залізниця, порти, енерго-, газо- та водопостачальники)</p>

Рис. 3. Класифікація факторів конкурентоспроможності підприємств металургійної галузі з урахуванням специфіки сучасних глобалізаційних процесів

ті прояву ознаки за обома критеріями класифікації, а фактор «Залежність від природних монополій» – найменший.

Треба зазначити, що інтегральною складовою процесу підвищення конкурентоспроможності підприємства є визначення пріоритетних напрямів та шляхів ефективного використання наявних ресурсів. На нашу думку, за сучасних мінливих ринкових умов підприємству у першу чергу доцільно концентруватися на гнучких факторах значущого впливу, які є найбільш ефективними в контексті використання ресурсів та підвищення загального рівня його конкурентоспроможності.

Висновки. Факторами конкурентоспроможності є ті чи інші причини (суттєві обставини), що частково впливають на рівень та характер конкурентоспроможності підприємства, або ж повністю визначають його. У статті проаналізовано існуючі підходи до класифікації факторів конкурентоспроможності підприємств та окреслено роль існуючих класифікацій у визначенні факторів конкурентоспроможності підприємств металургійної галузі. З огляду на те, що підприємство може активно впливати на внутрішні фактори, а його вплив на зовнішні фактори є максимально обмеженим, для цілей нашого дослідження базовою слід вважати класифікацію факторів конкурентоспроможності за місцем виникнення.

Запропоновано впровадження двох нових критеріїв класифікації факторів конкурентоспроможності підприємств металургійної галузі в сучасних умовах глобалізації – за ступенем схильності до змін в умовах глобалізації (гнучкі, важко змінні) та за ступенем впливу на рівень глобальної конкурентоспроможності (помірного впливу, значущого впливу).

Тому при розробці загальної стратегії підвищення конкурентоспроможності галузевого підприємства, що становить **основу подальших досліджень**, доцільно визначити результат фокусування на факторах більш інтенсивного прояву класифікаційної ознаки, тобто на гнучких факторах значущого впливу.

Список використаних джерел

1. Клименко С.М. Управление конкурентоспособностью предприятия: навч. посіб. / С.М. Клименко, О.С. Дуброва, Д.О. Барабас, Т.В. Омельяненко, А.В. Вакуленко. – К.: КНЕУ, 2006. – 527 с.
2. Портер М. Конкуренция: пер. с англ. / М. Портер. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2005. – 608 с.
3. Ансофф И. Стратегическое управление: пер. с англ. / И. Ансофф. – М.: Экономика, 1989. – 519 с.
4. Мазилкина Е.И. Управление конкурентоспособностью / Е.И. Мазилкина, Г.Г. Паничкина. – М.: Омега-Л, 2009. – 325 с.
5. Азоев Г.Л. Конкурентные преимущества фирмы / Г.Л. Азоев, А.П. Челенков. – М.: ОАО «Типография «НОВОСТИ»», 2000. – 256 с.
6. Азоев Г.Л. Конкуренция: анализ, стратегия и практика / Г.Л. Азоев. – М.: Центр экономики и маркетинга, 1996. – 208 с.
7. Фатхутдинов Р.А. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление: учеб. пособие для вузов по техническим и экономическим специальностям / Р.А. Фатхутдинов. – М.: Инфра-М, 2000. – 311 с.
8. Фатхутдинов Р.А. Управление конкурентоспособностью организации: учеб. пособие / Р.А. Фатхутдинов. – М.: Эксмо, 2004. – 541 с.
9. Должанський І.З. Конкурентоспроможність підприємства: навч. посіб. для вищ. навч. закладів / І.З. Должанський, Т.О. Загорна. – К.: Центр навч. літ., 2006. – 384 с.
10. Коно Т. Стратегия и структура японских предприятий: пер. с англ. / Т. Коно. – М.: Прогресс, 1987. – 384 с.
11. Шнипко О.С. Конкурентоспроможність України в умовах глобалізації / О.С. Шнипко. – К.: ІЕП, 2009. – 455 с.
12. Скударь Г.М. Управление конкурентоспособностью крупного акционерного общества: проблемы и решения / Г.М. Скударь. – К.: Наук. думка, 1999. – 496 с.

13. Буркинський Б.В. Інноваційний рівень виробництва та конкурентоспроможність чорної металургії України / Б. Буркинський, С. Савчук // Економіка України. – № 4. – 2006. – С. 4–15.

14. Кулініч Т.М. Інноваційні фактори конкурентоспроможності в сучасних умовах інтернаціоналізації / Т.М. Ку-

лініч // Стратегія розвитку України. – № 1/2. – 2007. – С. 338–345.

15. Соколова Л.В. Досвід оцінювання конкурентоспроможності підприємства: теорія і графічна підтримка / Л.В. Соколова, Г.М. Верясова, О.Є. Соколов // Актуальні проблеми економіки. – № 12. – 2011. – С. 289–302.

Рассмотрены актуальные вопросы определения факторов конкурентоспособности металлургических предприятий, обусловленных влиянием глобальных процессов интеграции мировых рынков, тенденции развития которых указывают на необходимость разработки и внедрения более совершенного аналитического аппарата, позволяющего принимать эффективные и оптимальные управленческие решения.

Ключевые слова: конкурентоспособность предприятия, фактор конкурентоспособности, глобализация, классификация, классификационный признак.

Current issues on defining the metallurgical enterprises competitiveness factors which are formed under the influence of world markets global integration processes, development tendencies of which state the need for development and implementation of improved analytical mechanism allowing more effective and efficient management solutions to be taken are considered in the article.

Key words: enterprise competitiveness, competitiveness factor, globalization, classification, classification attribute.

Одержано 3.10.2013.